MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

№6

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2025
IYUN

Milliy nashrlar

OAK: https://oak.uz/pages/4802

05.00.00 - Texnika fanlari
08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar
OPEN ACCESS
ULRICHSWEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY
Academic Resource Index ResearchBib
ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE
CYBERLENINKA
OpenAIRE
ROAD
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL
BASE
Crossref
НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА eLIBRARY.RU

РЭУ.РФ РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ
TOSHKENT DAVLAT TRANSPORT UNIVERSITETI
TOSHKENT ARXITEKTURA-QURILISH UNIVERSITETI

Elektron nashr,
452 sahifa, iyun, 2025-yil.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Bosh muharrir:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz:
1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA

Ways to Strengthen the Economy of Karakalpakstan 12
Isakov Janabay Yakypbayevich

Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish xavf-xatarlarini iqtisodiy baholash........ 18
Raxmatova M.G., Saidjonova Z.B

Strategy For Attracting Investments By Expanding the Participation of Joint-Stock Companies in the Securities Market 23
Aytmuratova Ulbike Jalgasovna, Kutlymurat Zhalgasovich Aytmuratov, Raushan Nurlybay qizi Umirzakova

O‘zbekistonda eksportni sug‘urtalash mexanizmlari: mavjud holat va takomillashtirish yo‘llari 29
D.E.Qarshiev

Ta’lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o‘smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O‘zbekiston 35
Islomova Dilrabo Salomovna

Oliy ta’lim muassasalarida xodimlarning mehnat samaradorligini oshirishda rahbarlarning roli 40
Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o‘g‘li, Yusupov Sherzodbek Baxtiyor o‘gli, Xaitbayev Jasurbek Otaxanovich, Madraimov Xabibulla Madaminovich

Обзор по теме Современные системы управлением возбуждение синхронных машин и перспективы их развития 47
Алиев Аброр Мураткулович

The Mechanism for Applying Tax Benefits and Preferences in Tax Administration 52
Dilorom Mutalova

Innovatsiyalarning ahamiyati va ularning iqtisodiy samaradorligining o‘zbekiston qishloq xo‘jalik mahsulotlarini qayta ishlashdagi roli 57
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Solohiddinov Nuriddin Sirojiddin o‘g’li

Bino va inshootlarni zilzilabardoshligiga oid nazariyalar........ 62
Jalilov Ahmadbek Ikromjon o‘g‘li

Soliq to‘lovchilarning majburiyatlari bajarilishini konseptual asoslari va shartlari asoslari xususida 66
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich

The Analysis of the Psychophysiological Condition of Children With Mental Disorders and the Creation of Comfort Through Designed Clothing........ 73
Asatilaeva Lola Muratjon qizi, Muminova Umida Tokhtasinovna

Analysis Types of Waterproof Fabrics and Their Physical and Mechanical Properties 80
Pulatova Laziza Bakhodirovna, Kasimova Aziza Bakhodirovna

Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatidan foydalanish darajasi va uni oshirish omillari 85
Umarkulov Kodirjon Maxamadaminovich, To’xtasinov Boburbek Yusufjon o’g’li

Suv resurslarini boshqarishda zamonaviy texnologiyalar:qishloq xo‘jaligi uchun iims modelini ishlab chiqish...... 89
Fazilat Egamberganova Shuhratovna

Raqamli texnologiyalar yordamida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish 93
Ernaqulov Sunnatillo Nurali o‘g‘li

Qurilish sanoati korxonalarini boshqarishning iqtisodiy mexanizmlari 98
Yembergenova Aynur Aydosbaevna

Mahalliy budjetlar ijrosi to‘g‘risidagi hisobotlar va ularning axborot imkoniyatlarini oshirish masalalari 104
Abdulaziz Norquchqorov Ziyadullayevich

Sirdaryo viloyatida investitsion faollikni oshirishda davlat va xususiy sektor hamkorligi 110
Mamatqulova Muxlisa Komiljon qizi

Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatidan foydalanish darajasi va uni oshirish omillari 115
Umarkulov, Kodirjon Maxamadaminovich, To'xtasinov Boburbek Yusufjon o'g'li

Soliq toʻlovchilarning majburiyatlari bajarilishini ta'minlashning gnoseologik asoslari xususida 118
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich

Nodavlat oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etishning tashkiliy-huquqiy jihatlari 125
Yaqubova Nodira Olim qizi

Oʻzbekistonda toʻqimachilik eko-mahsulotlari bozorining rivojlanish imkoniyatlari 130
Nosirova Charos

Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishda zamonaviy sifat menejmenti tizimining oʻrni 135
Asadullina Nailya Ramilevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li

Axoli daromadlarining turmush farovonligiga ta'siri 142
Berdibekov A.

Raqamli iqtisodiyot sharoitda ta'lim xizmati sifatini oshirishni ekonometrik modellashtirish usullari 148
Axmedova Barno Abdiyevna

Jahon mamlakatlarida chakana savdoni boshqarishning oʻziga xosligi va unda strategik menejment tizimi 151
Yaqubov Azizbek Gʻanibekovich

Kichik tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari 156
Amonov Mehriddin Oromiddinovich

Geologiya korxonalarining investitsion samaradorligini oshirish yoʻllari 163
Oʻtamurodova Surayyo SHokirjon qizi

Temir yoʻl transportini rivojlantirishdagi xorij tajribasi 169
Nasrullayev Nurbek Baxtiyarovich

Hududlar iqtisodiyoti agrar sektori investitsion faolligining koʻrsatkichlar tizimi va ularning xususiyatlari 174
S.J. Yangiboev

Hududlarning soliq salohiyatini oshirishdagi mavjud muammolar va ularning yechimlari 181
Sharipov Narzullo Gʻulomovich

Uzoq muddatli aktivlar auditining tashkiliy va uslubiy jihatlarini takomillashtirish 188
Bakayev Xurshid Maxmudovich

Применение искусственного интеллекта в оценке кредитных рисков... 195
Маликов Шохрух Шокирович, Неъматова Фарангиз Санжар кизи, Омонов Санжар Ғанишер ўғли, Гулмуродова Динора Акрам кизи, Камалов Шухрат Камалович

Tashqi bozorlarda tovarlarning raqobatbardoshligini oshirishda zamonaviy marketingdan foydalanish ... 209
Meliqulov Abduhalil Norinovich

Tijorat banklari investitsiya faoliyatida yuzaga keluvchi risklar 215
Joʻrayev Oʻktam Panji oʻgʻli

Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda xalqaro savdo shartnomalarining roli.. 219
Xodjayev Jamshid Abduxakimovich

Servislashgan jamiyatda avtoservis xizmatlarining oʻrni va ahamiyatini yoritishga qaratilgan ilmiy yondashuvlar 223
Shaymardanova Dildora Xaydarjon qizi

Davlat budjetining ijtimoiy sohani rivojlantirishdagi oʻrni 230
Qoʻziyev Shodiyor Qilichboy oʻgʻli

Madaniy festivallar-turizmni rivojlantirish vositasi sifatida 234
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna

Xizmatlar sohasida innovatsion strategiyani shakllantirishning oʻziga xos jihatlari 239
Jamshid Abduxaliqovich Xolboyev

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

Innovatsion tadbirkorlikning milliy iqtisodiyotdagi oʻrni 244
Fayziyev Shavkat Shaxobidinovich

Managing Tourism in Fragile Ecosystems: A Case Study Approach 251
Dilmurod Nasimov, Shahrizoda Sirojiddinova

Development of the Digital Financial Assets Market to Enhance Investment Activity 258
Shamshinur Yakubova

Turizm sohasining investitsion jozibadorligi va uni oshirish yo'llari 263
Ayubov Ilyos Ilxomovich

Qimmatli qogʻozlar bozorida risklarni boshqarish amaliyotini takomillashtirish 268
Otaxonov Saidaxror Ilhomjon oʻgʻli

Oʻzbekiston hududlarining barqaror rivojlanishi: omillar va koʻrsatkichlar tahlili 274
Hojiyev Tal'at Toshpoʻlatovich

Iqtisodchi va bugalterlarning jamiyatdagi o ʻrni va ahamiyati 282
Sohibova A'loxon Zafarjon qizi

Kasbiy ta'lim tashkilotlarida oʻquvchilarni raqamli kompetensiyasini baholashning metodologik asoslari .. 286
Maxkamova Zuxra Tursunpulotovna

Sugʻurta faoliyati hisobining normativ-huquqiy asoslari 292
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich

Raqamli iqtisodiyot: qishloq xoʻjaligi ishlab chiqarishini ixtisoslashtirish va joylashtirish 301
Bazarov Nazirjon Sobirovich, Moʻminov Baxodir Orifjonovich

Sport maktablaridagi yoqari sinf oʻquvchilarining chidamkorlikni rivojlantirishning ahamiyati 306
Qon'irbayev Dastan

Международный опыт сельскохозяйственного налогообложения и возможности его применения в узбекистане 311
Салимов Шерзод Бахтиёрович

Cleaning of Salt Water Using Reverse Osmosis 316
Kungiratbay Sharipov, Nurmanov Ma'ruf

Aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy instrumentlar auditi uchun tavakkalchilikka asoslangan baholash mezonlarini takomillashtirish 326
Nuraliyev Behzod Baxtiyor oʻgʻli

Turizm investitsion salohiyatiga ta'sir kuchlari va ularga yechim 331
Ayubov Ilyos Ilxomovich

Korxonalarda nomoddiy aktivlarni hisobga olishda shaffoflikni ta'minlash va xorij tajribalaridan foydalanish istiqbollari 335
Rizakulov Abdurauf Abdimutalibovich

Strengthening the Tourism Industry Through Education and Training: A Review of Global and Regional Strategies 342
Gʻaforova Zarina Otabek qizi

Raqamli iqtisodiyotda telekommunikatsiya infratuzilmasining rivojlanish omillari va iqtisodiy samaradorligi tahlili (oʻzbekiston misolida) 348
Xazratov Abror Panjiyevich

Smart tourism konsepsiyasining oʻzbekistonda joriy etilishi: infratuzilma, xizmatlar va raqamli innovatsiyalar tahlili 352
Abriev Zoirjon

The Development of Tourism Management as a Significant Part of Economy in Uzbekistan 358
Toʻxtarova Feruzahon Yuldashevna

Biologik aktivlarni iqtisodiy tahlil qilish turlari: metodologiyasi va amaliy qoʻllanilishi 362
Ziyayev Dilshodjon Salimjonovich

Понятие и сущность денежного потока в системе финансового управления 366
Машарипова Шахло Адамбаевна

Buxoro viloyat hududining urbanizatsiya konsepsiyasini ishlab chiqish 372
Akramov Doniyor Rustam o'g'li, Usmonov Muradxan Saidmaxmudovich

Интегрированный механизм оценки финансового состояния предприятия 376
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna

Ecosystem Services Under Ecological Stress: the Case of the Former Aral Sea 383
Umidjan R. Nazarkulov

O'zbekistonda iqtisodiy ta'lim muammolarini virtual platformalar orqali bartaraf etish yo'llari 388
Jalolova Madina Shopo'lat qizi

Temir yo'l transporti korxonalarida ishlab chiqarish salohiyatini rivojlantirish ("toshkent mexanika zavodi" aj misolida) 393
Xudoyorova Mehrangiz

Развитие инклюзивного образования на основе социального маркетинга и цифровизации сферы .. 400
Адилова Зулфия Джавдатовна , Шоев Алим Халмуратович

Qurilish jarayonlarini boshqarishning xorij tajribalari va ularning milliy investitsion-qurilish sohasiga transformatsiyasi 408
Abduvaliyev Bekzod Muxiddin o'g'li

Konsalidatsiyalashgan moliyaviy hisbotni tayyorlashni takomillashtirish 414
Xayitboyev Muhammadiy Israfilovich , Abduraimova Maftunaxon Axmatovna, Ovlaev Suhrob Temur o'g'lim , Yo'lchiyev Oybek Ulug'bek o'g'li

Iqtisodiy-ekologik hududlarda pillachilik biznesining mazmuni va mohiyati 419
G'oziyeva Aziza Abdusalomovna

Yashil moliyalashuv: bank faoliyatidagi huquqiy asoslar va amaliy yondashuvlar 427
Mirzaxmedova A. A.

Tijorat banklarining yashil iqtisodiyotga o'tishdagi faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari 432
Mirzaxmedova A. A.

O'zbekistonda inson kapitali raqamli transformatsiya sharoitida: muammolar, imkoniyatlar va strategik yechimlar 437
Umarkulov, Kodirjon Maxamadaminovich, Abdunosirova Nilufar Ravshanbek qizi

Tijorat banklari aktivlarining samaradorlik ko'rsatkichlari istiqbollari 4 4 2
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich

Aholi turmush farovonligini oshirishning ilmiy-nazariy asoslari 447
Norqobilov Nusratilla Norsaitovich

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Norqobilov Nusratilla Norsaitovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
“Makriqtisodiy siyosat va prognozlashrirish”
kafedrasining mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada aholi turmush farovonligini oshirishning ilmiy-nazariy asoslari, keng ko‘lamli islohotlar, iqtisodiyotni liberallashtirish, ijtimoiy adolat tamoyilini mustahkamlash, kambag‘allikni qisqartirish va aholining turmush farovonligini ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar yuzasidan tahliliy ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: aholi turmush farovonligi, liberallashtirish, rag‘batlantirish, kambag‘allikni qisqartirish, ijtimoiy adolat.

Abstract: The article presents analytical insights into the theoretical foundations for improving the standard of living, large-scale reforms, economic liberalization, strengthening the principle of social justice, reducing poverty, and implementing measures aimed at ensuring public welfare.

Keywords: standard of living, liberalization, incentives, poverty reduction, social justice.

Аннотация: В статье представлены аналитические сведения о научно-теоретических основах повышения уровня жизни населения, масштабных реформах, либерализации экономики, укреплении принципа социальной справедливости, сокращении бедности и мерах по обеспечению благосостояния населения.

Ключевые слова: уровень жизни населения, либерализация, стимулирование, сокращение бедности, социальная справедливость.

KIRISH

Bugungi kunda aholi turmush farovonligini oshirish muammosi jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi eng muhim makroiqtisodiy xususiyatlardan biri bo‘lib, iqtisodiyotda alohida ahamiyatga ega.

Shuningdek, mamlakatimiz Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tashabbusi bilan qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmonida — “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”da — aholi turmush farovonligini oshirish maqsadida aholining real pul daromadlari va xarid qobiliyatini oshirish, kam ta’minlangan oilalar sonini va daromadlar bo‘yicha tafovut darajasini yanada kamaytirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, mehnat bozori muvozanatini va infratuzilmaning rivojlanishini ta’minlash, ishsizlik darajasini kamaytirish asosiy vazifa sifatida belgilangan.[1]

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Aholi turmush farovonligini oshirish har qanday davlatning ustuvor strategik vazifalaridan biridir. Farovonlik darajasi nafaqat iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari, balki ijtimoiy adolat, ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimining sifati, ekologik holat, fuqarolarning huquqiy himoyalanganlik darajasi va shaxsiy qoniqish holatlari bilan ham uzviy bog‘liq. Mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar zamirida ham aynan inson manfaatlarini ustuvor qilish, farovon hayotni ta’minlash g‘oyasi mujassam.

Aholi turmush farovonligi — bu aholining yashash darajasi, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari, moddiy va ma’naviy ehtiyojlarining ta’minlanish darajasi, sog‘lom va to‘laqonli hayot kechirish imkoniyatlarining mavjudligini ifodalaydigan ko‘p qirrali ijtimoiy-iqtisodiy tushunchadir. Aholi turmush farovonligini oshirish masalasi jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va ma’naviy taraqqiyotining asosiy mezonlaridan biri sifatida ko‘p yillardan beri tadqiqotchilar diqqat markazida bo‘lib kelmoqda.

Mazkur masalaga nisbatan ilmiy-nazariy yondashuvlar o‘ziga xos taraqqiyot bosqichlaridan o‘tgan bo‘lib,

1 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni. – https://lex.uz/ru/docs/-5841063.

har bir davrdagi ilmiy qarashlar farovonlik mohiyatini har tomonlama ochib berishga xizmat qilgan. Xususan, “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasida aholining hayot sifati va farovonligini oshirish, kambag‘allikni qisqartirish, munosib ish o‘rinlari yaratish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan [1]. Iqtisodiy tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatmoqdaki, aholi turmush farovonligini oshirishda makroiqtisodiy barqarorlik bilan bir qatorda ijtimoiy infratuzilma, ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimlari sifatining yaxshilanishi hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda.

Avvalo, turmush farovonligi tushunchasi iqtisodiy kategoriya sifatida klassik siyosiy iqtisod maktabida shakllangan bo‘lib, bu tushuncha boylik, moddiy ne’matlarni ishlab chiqarish va iste’mol qilish bilan bog‘langan. A. Smit va D. Rikardo kabi olimlar farovonlikni aholining real daromadi va tovarlardan foydalanish imkoniyatlari orqali baholaganlar [2].

XX asrda aholi turmush farovonligini baholashda faqat iqtisodiy ko‘rsatkichlarga emas, balki ijtimoiy va insonparvar yondashuvlarga ham katta e’tibor qaratila boshlandi. Xususan, Amartiya Senning “imkoniyatlar yondashuvi” (capabilities approach) aholi turmush farovonligini insonning hayotdagi imkoniyatlarini erkin rivojlantirish asosida baholashni taklif etadi. Uning fikricha, insonning bilim olishi, sog‘lom hayot kechirishi, mehnat qilish va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi asosiy qadriyatlar sirasiga kiradi [3].

BMT va UNDP tashkilotlari tomonidan ishlab chiqilgan Inson rivojlanish indeksi (HDI) aynan shu yondashuvga asoslanadi. Unda turmush farovonligi darajasi daromadlar bilan bir qatorda sog‘liqni saqlash va ta’lim darajasi orqali ham baholanadi [4]. Bu yondashuv, ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlarda aholi turmush farovonligini kompleks tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega bo‘ldi.

Shu bilan birga, rivojlangan davlatlarda ijtimoiy farovonlikka erishishda davlatning qayta taqsimlovchi funksiyasi muhim o‘rin tutadi. Jumladan, Skandinaviya davlatlarida joriy etilgan “farovonlik davlatlari” (welfare state) konsepsiyasida soliq-subsidiya mexanizmlari orqali aholining kam ta’minlangan qatlamlarini qo‘llab-quvvatlash tizimi samarali yo‘lga qo‘yilgan. Bu borada F. Xayek va J. Rolzning ijtimoiy adolat to‘g‘risidagi nazariy qarashlari diqqatga sazovordir [5, 6].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda aholi turmush farovonligini oshirishga doir ilmiy-nazariy yondashuvlar, xalqaro tajribalar va milliy strategik hujjatlar asosida tahlil o‘tkazildi. Tizimli, qiyosiy va empirik tahlil usullari, shuningdek, statistik ma’lumotlar asosida mintaqalar kesimidagi farovonlik tafovutlari o‘rganildi. Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari, Prezident farmonlari va BMT hisobotlari asosiy manba sifatida tanlandi. Tadqiqotda iqtisodiy, ijtimoiy va psixologik omillar uyg‘unligida kompleks baholash yondashuvi qo‘llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakatimizda ham aholi turmush farovonligini oshirish borasida kompleks siyosat yuritilmoqda [7]. Shuningdek, o‘tkazilgan empirik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, aholi turmush farovonligining sub’yektiv jihatlari — ya’ni aholining hayotdan qoniqishi, psixologik xotirjamligi va kelajakka ishonchi ham muhim omil hisoblanadi. Bu holatlar ijtimoiy kapital va ishonch darajasi bilan chambarchas bog‘liqdir [8].

Aholi turmush farovonligini oshirish masalasi ilmiy-nazariy jihatdan ko‘p qirrali bo‘lib, tizimli tahlilni talab qiluvchi murakkab ijtimoiy-iqtisodiy kategoriya hisoblanadi. Uning mohiyatini to‘liq anglash uchun iqtisodiy, ijtimoiy, insonparvar va falsafiy yondashuvlarni o‘zaro bog‘liq holda o‘rganish zarur.

Har bir ilmiy yondashuv aholi turmush farovonligining muayyan jihatini yoritib beradi va ularning kompleks qo‘llanilishi davlat siyosatining samaradorligini ta’minlashda muhim nazariy poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

XX asrda farovonlik tushunchasi asosan iqtisodiy o‘sish ko‘rsatkichlari, xususan yalpi ichki mahsulot (YaIM) bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, baholashda asosan makroiqtisodiy indikatorlarga tayangan. Biroq, 1980–yillardan boshlab inson taraqqiyoti indeksi (HDI), ko‘p qirrali qashshoqlik indeksi (MPI), subyektiv baxtiyorlik darajasi (Happiness Index) kabi yondashuvlar shakllandi. Bu yondashuvlar farovonlikni faqat moddiy ne’matlar bilan emas, balki hayot sifati, ijtimoiy muhit va ruhiy holat bilan bog‘liq murakkab tushuncha sifatida talqin etishga zamin yaratdi.

Aholi turmush farovonligini belgilovchi asosiy omillar quyidagilardan iborat: daromadlar darajasi va ularning barqarorligi; ish bilan ta’minlanganlik va mehnat sharoitlari; sog‘liqni saqlash va ta’lim xizmatlari sifati; uy-joy sharoitlari va kommunal xizmatlardan foydalanish imkoniyati; ekologik xavfsizlik va tabiiy resurslardan foydalanish darajasi; ijtimoiy ishonch, xavfsizlik va ijtimoiy kapitalning holati.

Aholi turmush farovonligi ko‘p omilli tushuncha bo‘lib, uni baholashda faqat iqtisodiy parametrlar emas, balki psixologik va ijtimoiy jihatlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, odamlarning farovonlik haqidagi subyektiv tasavvurlari ko‘pincha ularning real iqtisodiy holatidan farq qiladi. Shu sababli, iqtisodiy farovonlik va psixologik farovonlik o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta’minlash dolzarb masala hisoblanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda aholining turmush darajasi va farovonligini oshirishga qaratilgan bir qator ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar amalga oshirildi. “Har bir oila — tadbirkor”, “Yoshlar daftari”, “Temir daftar” kabi loyihalar orqali aholining iqtisodiy faolligi va ijtimoiy himoyasi mustahkamlanmoqda.

Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2017–2024-yillar davomida aholining real daromadlari barqaror o‘sish tendensiyasini namoyon etgan. Shu bilan birga, sog‘liqni saqlash va ta’lim tizimi bosqichma-bosqich isloh qilinib, aholiga yaqinlashtirilmoqda. Elektron hukumat tizimi kengayib, aholiga ko‘rsatilayotgan ijtimoiy xizmatlar sifati yaxshilanmoqda.

Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, hududlar o‘rtasida aholi turmush farovonligi darajasi bo‘yicha sezilarli tafovutlar mavjud. Masalan, Toshkent shahri va ayrim viloyatlarda daromadlar darajasi, sog‘liqni saqlashga ajratilayotgan mablag‘lar hamda ish bilan ta’minlanganlik yuqori bo‘lsa, Qoraqalpog‘iston Respublikasi va ayrim tog‘li hududlarda bu ko‘rsatkichlar pastligicha qolmoqda.

Ushbu holat, aholi turmush farovonligini oshirishda hududiy ixtisoslashuv, infratuzilma rivoji, ta’lim sifati va raqamli texnologiyalarni joriy etishga qaratilgan maqsadli dasturlar ishlab chiqilishi va samarali amalga oshirilishini zarurligini ko‘rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlillarimiz shuni ko‘rsatadiki, aholi turmush farovonligi ko‘p omilli va kompleks tushuncha bo‘lib, uni baholashda faqat iqtisodiy ko‘rsatkichlarga emas, balki ijtimoiy va psixologik omillarga ham e’tibor qaratish zarur. Umumiy xulosa qilib aytish joizki, aholi turmush farovonligini oshirishning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirishda aholining turmush farovonligini barqaror ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning samarali vositasi sifatida qarash, inson kapitaliga sarmoya kiritishni esa ustuvor yo‘nalish sifatida belgilash, farovonlikni faqat moddiy ne’matlar (daromad, iste’mol) asosida emas, balki inson salohiyatining ro‘yobga chiqishi, psixologik barqarorlik va ijtimoiy ishtirok kabi omillar bilan uyg‘unlashtirgan holda kompleks tushuncha sifatida qayta nazariy asoslab chiqish, kam ta’minlangan oilalar uchun “asosiy daromadlar kafolati” (basic income) tizimini joriy etishga qaratilgan dasturlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish, shuningdek nogironlar, yolg‘iz onalar va mehnatga layoqatsiz fuqarolar uchun individual yondashuvga asoslangan ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish va tatbiq etish maqsadga muvofiqdir. O‘zbekistonda olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar hamda “Inson qadri uchun” tamoyiliga asoslangan davlat siyosati bugungi kunda turmush farovonligini oshirishning yangi bosqichiga yo‘l ochmoqda. Shu sababli farovonlikni oshirishga doir yondashuvlar klassik iqtisodiy ko‘rsatkichlar bilan cheklanmasligi, balki inson markaziga yo‘naltirilgan kompleks yondashuv asosida shakllantirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni. – https://lex.uz/ru/docs/-5841063.
2. Smid A. Xalqlar boyligi tabiati va sabablari haqida. – M.: 2007. – 512 b.
3. Sen A. Kambag‘allik va ochlik: yutuq va muammolar to‘g‘risida ocherk. Development as Freedom / A. Sen. – New York: Oxford University Press, 1999. – 384 p.
4. Human Development Report 2020. UNDP. URL: https://hdr.undp.org (murojaat qilingan sana: 2025-yil 28-iyun).
5. Hayek F.A. The Road to Serfdom / F.A. Hayek. – Chicago: University of Chicago Press, 2007. – 274 p.
6. Rawls J. A Theory of Justice / J. Rawls. – Cambridge: Harvard University Press, 1971. – 607 p.
7. Mamatov Sh. Turmush farovonligi va inson omili // Iqtisodiy tahlil, 2022. – №3. – B. 60–66.
8. Norqobilov N. Mintaqalar investitsion muhitiga ta’sir etuvchi omillarni baholash // Xorazm Ma’mun akademiyasi axborotnomasi. – 2024. – T. 6, №2. – Xiva sh.

muhandislik
& iqtisodiyot
ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta’limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Zokir Alibekov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 6

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

“Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali 26.06.2023-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №S–5669245 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod tumani 15-mavze 19-uy